

Heimwee of vooruitzien?

Heimwee naar het klassieke, burgerlijke gezin mag gerelativeerd worden. Maar de keuzen van de nieuwe generatie – gekenmerkt door ambities en paradoxen – dienen uitgangspunt te zijn voor ons beleid. De studies en discussies binnen het CDA gaan over nieuwe wegen waardoor die keuzen tot hun recht kunnen komen. Op de agenda van christen-democratisch gezinsbeleid dienen zowel directe als indirecte maatregelen een plaats te krijgen.

De integriteit van de samenleving, dat is de belangrijkste zorg van het rapport 'Nieuwe wegen, vaste waarden' van het Strategisch Beraad. De samenleving bij elkaar houden, conflicten en tegenstellingen overwinnen, waarden overdragen... En naast media, scholen, kerken speelt het gezin daarin een centrale rol. Dat is ook het kader, waarin het thema vanuit het CDA aan de orde is gesteld en sindsdien niet meer uit het nieuws is verdwenen.

Het zou niet in overeenstemming met de traditie van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA zijn om aan nieuwlichterij te doen of te zoeken naar een politieke *trouwaille*, die het CDA meer bekendheid kan geven. Het gezin heeft in de afgelopen jaren veelvuldig en intensief aandacht gekregen. Denk

aan het rapport '1 + 1 = samen', denk aan de prominente plaats in het nieuwe Program van Uitgangspunten - maar het moet wel wijlen professor Van der Grinten worden nagezegd, dat het opmerkelijk was, dat het woord in het verkiezingsprogramma van 1994 niet voorkwam.

Waarom dan nu die actualiteit en die nadruk? Al die mensen die aan het gesprek met het Wetenschappelijk Instituut en het CDA meedoen over de ontwikkeling van een hedendaags gezinsbeleid hebben recht op verduidelijking van de motieven.

Het ouderlijk tekort?

Het CDA krijgt nogal eens tegengeworpen, dat het dit thema aan de orde stelt uit overbezorgdheid en heimwee. Naar aanleiding van de stellingen van professor Hermanns, dat er eigenlijk

Mr. J.J.A.M. van Gemip

niets mis is met de opvoedingsaandacht in Nederland, kwam er vanuit sommige media een sarcastische aanval op onze agendering van het gezin. En sommigen in onze kringen reageren daarop met een zekere krampachtigheid om dan maar over 'het moderne gezin' te spreken. De airco aan, want er moest eens iets van spruitjeslucht blijven hangen!

Overigens zou er niet zoveel mis zijn, als inderdaad het CIDA vooral bezorgd was over de vraag, of in de hedendaagse cultuur voldoende aandacht bestaat voor de toerusting van de volgende generatie, voor de Bijbelse notie van geslacht tot geslacht, voor het doorbreken van het circulaire denken van de nu levenden en het herstel van het lineaire besef in de geschiedenis. We zouden ons in goed gezelschap bevinden van zovele onderzoekers, die wel het verval van het gezin aanmerken als een zware hypotheek op de toekomst van onze samenleving en als een van de centrale oorzaken van de desintegratie en onveiligheid. De *International Herald Tribune* van 10 juni jongstleden wijst op een enquête aan de Amerikaanse westkust, waarin 92% van de ondervraagden '*strengthen family ties and family values*' als de belangrijkste opgave van onze dagen aanwijst. Een dezer dagen zei president Clinton: "*Social problem number one is children growing up without a father.*" En we kennen de benadering van Etzioni in zijn *The Parenting Deficit* over de duivelse drieslag van desintegratie samenleving-verval waarden en normen-verval familielevens.¹ En als *The Economist* in de afgelopen zomer een speciaal katern wijdt aan het verval van het gezin en de doem oproept van dat nog maar een op de tien kinderen in de Amerikaanse binnensteden 's avonds thuis is of zijn vader aantreft, dan zou

een houding van 'waar hebben jullie het over?' wel eens erg misplaatst kunnen zijn.

Het is volstrekt legitiem om de aandacht, die in Noord-Amerika ontstaan is voor het verval van het gezin, ook hier serieus te nemen, en dat gebeurt in onze achterban ook nadrukkelijk. Daar leeft die zorg bij velen over de afwezige ouder, de sleutelkinderen, de rol van de televisie als vervangende opvoeder, en vooral over het wegvalen van de contacten tussen de generaties.

Dat hoeft niet per se hetzelfde te zijn, als een heimwee naar het herstel van het burgerlijke, het klassieke gezin met zijn dito rolverdeling. Maar, wie de discussies goed beluistert, bespeurt dikwijls dat heimwee wel. Ik heb mezelf nooit zo thuis gevoeld bij die pleidooien voor behoud en herstel.

Wie de verschillende typologieën gezin en familie in de laatste eeuwen op zich laat inwerken, weet, dat betrokkenheid op de volgende en vorige generatie ook volledig tot zijn recht kan komen in andere gezinsvormen.

Wie nog bekend is met het pre-burgerlijke, agrarische gezinspatroon, zal dat erkennen: de economische functie, de andere beleving van de emotionele functie, het werken van beide partners, het overlaten van de opvoedingstaken aan personeel of de vorige, niet meer werkende, generatie, soms ook het matriarchaat: het was het dominante patroon in Europa tot ongeveer het midden van de vorige eeuw, en het was - ik mag het zeggen - niet slecht, althans niet voor de eisen van die dagen.

Het heimweemotief naar een type gezin mag gerelativeerd worden. Maar wel moet aan de orde gesteld worden op welke wijze die betrokkenheid op

vorige en volgende generaties kan worden veiliggesteld, en ook die zo sterk opgekomen vraag naar onderlinge geborgenheid. Dat zijn de vragen naar de nieuwe, hedendaagse functies van huwelijk en gezin, en - voor een politieke partij - de tot bescheidenheid manende vraag, wat een overheid kan doen aan iets, dat zo nauw met persoonlijke overtuigingen en culturele ontwikkelingen verbonden is.

De paradoxen

Een veel vruchtbaarder benadering dan alleen zorg of heimwee is het om - weer in navolging van 'Nieuwe wegen, vaste waarden' - de kansen en de bedreigingen van de nieuwe situatie of beter gezegd de paradoxen die op ons afkomen, volledig op ons te laten inwerken. Ik noem

er enkele, die misschien in dit verband relevant zijn:

- In de economie zien we voor nieuwe mensen, die de arbeidsmarkt betreden of een onderneming willen starten, fantastische mogelijkheden, tweeverdieners beginnen met grote inkomens- en bestedingsmogelijkheden, maar terzelfder tijd zien we een gigantische onzekerheid over de inkomensontwikkelingen op langere termijn, een plotse lings verval van de perspectieven op een langjarige baan, zeker op een baan voor het leven, en de noodzaak van extra inspanningen om 'binnen' te komen in het arbeidsbestel en vooral binnen te blijven.

- In de cultuur zien we het ontstaan van een brede pluriformiteit in waardenopvattingen en een explosie van de oriëntatie- en informatiemogelijkheden en terzelfder tijd zien we een zich bijna

dwingend opleggend eenzijdig gedragspatroon en een dominant aanbod van een bepaald soort levensvisie.

- In de status van mensen zien we de accentuering van de zelfredzaamheid en de zelfverwerkelijking, maar terzelfder tijd zien we een enorme toename van de emotionele en fysieke afhankelijkheid, door het later volwassen worden en door de dubbele vergrijzing.

- In de levensorganisatie zien we een ongedachte toename van de vrije tijd en van zeer vroege uittrekkingen. Terzelfder tijd zien we bij velen een zware toename van de werkbelasting juist in de perioden tussen 25 en 45 jaar, 'als je het moet maken'.

- In de technologie zien we een succesvolle concentratie op ontwikkelingen, die arbeid besparen

en overbodig maken. Terzelfder tijd zien we het onbetaalbaar worden van de zorg- en dienstverleningstaken.

- In de maatschappij zien we een duidelijke onderstreping van de noodzaak van geborgenheid in kleinere verbanden, zoals het huwelijk - 'er wordt weer veel getrouwd'. Terzelfder tijd zien we de beschermende kringen rondom gezin en familie in de vorm van verbanden en verenigingen sterk afbrokkelen. De lijst van deze paradoxen is uit te breiden. Maar zij vormen de realiteiten, zoals die op een nieuwe generatie afkomen. De vraag, die aan de politiek en samenleving wordt gesteld, hoe de keuze voor en de inrichting van gezin en familie zich verhoudt tot deze werkelijkheid, zoals er ooit een directe relatie was tussen gezin en toegang tot voedsel, tussen familie en economisch overleven.

**We kunnen geen
blauwdruk
uitekenen van een
beleid dat van
bovenaf
gedragsverandering
direct kan
bewerkstelligen.**

De keuzen van een nieuwe generatie

Bij de studie naar gezin en familie dienen we eerst een analyse te maken van het verwachtingspatroon, dat een nieuwe generatie heeft, die 'ondanks alles' zo overduidelijk voor een exclusieve en een vaste relatie kiest.

- Het is de keuze voor zelfverwerkelijking, maar zonder de ontkenning van ruimte voor de zorgbehoefte van de partner, en anderen, die in relatie met dat verband staan, kinderen, eigen ouders.
- Het is de inzet op autonomie en gelijkheid, maar met terzelfder tijd een claim op de relatie van bevestiging, emotioneel herstel, genezing.
- Het is de verwachting van exclusiviteit en trouw, maar niet op basis van een externe normstelling, maar van een telkens opnieuw te bevestigen keuze.
- Het is de hoop op geborgenheid, de 'cocoon', het zich thuis voelen, maar wel in een globaliserende wereld, waarnaar men uren per dag de elektronische vensters openzet.
- Het is het streven naar welvaart, maar in evenwicht met tijd voor elkaar en voor een dagindeling en agenda, die niet door het werk, de betaalde baan, volledig gedictieerd wordt.
- Het is het plan dikwijls om kinderen te krijgen zonder dat de keuze daarvoor een onomkeerbare verandering betekent ten aanzien van andere functies van carrière of tijdsbesteding.
- Het is de inspanning om die kinderen toe te rusten, opvoedkundig en moreel, om ze op hun beurt weer in staat te stellen tot zelfverwerkelijking en welvaart, zonder dat de ouders hen willen afsluiten van de andere bronnen van oriëntaties en waarden.

Ook hier gaat het weer om paradoxen. Het zijn in wezen de vertalingen in het

persoonlijk leven en in de persoonlijke keuzen van de objectieve paradoxen zoals die eerder beschreven werden. Als ze kloppen - hier zijn het slechts vooronderstellingen en intuïties - dan dienen die keuzen van een nieuwe generatie op de eerste plaats uitgangspunt te zijn voor ons beleid.

Niet angst, niet bezorgdheid, niet heimwee, maar de ambities binnen deze paradoxen.

Natuurlijk is de christen-democratie daarbij niet neutraal en volgt zij niet simpelweg de keuzen. Wij blijven ons kenmerk trouw, dat wij gebonden zijn en willen zijn aan externe bronnen van waarden en moraal.

Daarom is altijd doorslaggevend de vraag naar de humaniteit van deze keuzen, er is de vraag naar de verenigbaarheid van zekere ambities; er is vooral de aandacht voor wat bijzondere zorg behoeft: daar waar gezinnen falen, waar gezinnen verzwakt zijn, waar zij uitgesloten worden.

En waar wij zo dikwijls tegen die verschijnselen aanlopen, kennen wij in de christen-democratie ook onze eigen paradox: uitgangspunt in het beleid dient te zijn de kennelijke wil van zoveel en om een nieuwe relevantie te geven aan het gezin zonder de ontkenning van de hedendaagse realiteiten en aan de andere kant de noodzaak van bijzondere zorg voor het zwakke en het gekwetste. Dat is onze eerste studie- en discussieopdracht: hoe kunnen we bevorderen, dat de ambities waargemaakt kunnen worden, en dat, daar waar die ambities gefaald hebben - en zo is het nu eenmaal zo dikwijls -, opvang en herstel mogelijk is.

Een sterke samenleving

Vanuit die uitgangspunten moeten we

nu de agenda van een christen-democratisch gezinsbeleid formuleren.

Dan is er allereerst de vraag, welke maatregelen er direct van overheidswege nodig zijn voor die situaties, waarin de ambities door handicaps of niet gehaald worden of kunnen worden: het eenoudergezin; verbanden, waarvan de kostwinner(s) werkloos is (zijn); families, die de traditie van ongeschoold zijn niet kunnen doorbreken, of die de aansluiting bij onze cultuur missen; gezinnen, waarin deviaties voorkomen. Daarnaast is er de vraag met welke directe overheidsmaatregelen de ambities en paradoxen beantwoord worden: zondagsrust, studiebeurzen, kinderbijslag, wettelijke maatregelen voor in- en uittreding bij betaalde arbeid, fiscale voorzieningen, etc.

Tot slot en vooral gaat het dan om de indirecte maatregelen. Daar waar de overheid de voorwaarden en de kaders schept waarbinnen een sterke samenleving zich kan ontwikkelen.

Hoe krijgt het begrip participatie in onze samenleving nieuwe inhoud en wordt het nieuwe realiteit? Hoe krijgt het begrip maatschappelijke veiligheid inhoud (denk aan gezamenlijke acties van ouders en scholen). Vooral hoe versterken we de instituties, die zowel aan de samenleving als aan het gezin in onderlinge wisselwerking de band en de nodige steun geven: de naar eigen overtuiging herkenbare school; de media, die iets anders dan het dominante cultuurpatroon verheerlijken; de door de samenleving gedragen thuiszorg; de herwaardering van vrijwilligerswerk.

De basisnotie, dat een sterke samenleving sterke gezinnen maakt en omgekeerd, kan ons ook behoeden voor een valstrik, namelijk te denken dat we een blauwdruk kunnen uittekenen van een

beleid, dat van bovenaf gedragsveranderingen direct kan bewerkstelligen. Zo dikwijls hebben we de laatste kwart eeuw meegemaakt, dat bepaalde voorzieningen, die voor een welgedefinieerde situatie waren bedoeld, gedragsveranderingen oproepen waardoor die voorzieningen zelf uit de rails liepen en onvoorspelde maatschappelijke effecten hadden. Denk aan de werking van de Algemene Bijstandswet of de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Bij het gezin gaat het om een cultuur, om een persoonlijke overtuiging, om gedragspatronen. De overheid heeft een rol, maar ze dient bescheiden te zijn.

Bescheiden, wat haar rol betreft, ambitieus wat het onderwerp aangaat.

De studies en discussies binnen het CDA gaan over nieuwe wegen, waardoor de keuzen van een nieuwe generatie tot hun recht kunnen komen; ze gaan over het bouwen van vrijplaatsen waardoor gezinnen kansen krijgen op opvang, herstel, ommekeer; het gaat om slagbomen te zetten voor ontwikkelingen en automatismen, die de samenleving en het gezin daarbinnen desintegreren en dehumaniseren.

Dat staat in deze studies en discussies rond gezin en familie in de hedendaagse omstandigheden op de agenda, niet minder dan dat!

Mr. J.J.A.M. van Gemip is directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

Noot

1. Amitai Etzioni: *The Paradoxical Dilemma*. London 1993.